

Феминизъм и мултикултурализъм

Йоана Павлова

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
Имейл: yoana.ppavlova@gmail.com

Абстракт: Развитието на хуманизма поставя човека в центъра на света и създава предпоставки за развитие на разнородни движения, чиято цел е затвърждаване на човешкото достойнство. Настоящата статия разглежда взаимното съществуване на две течения за равно третиране на хората – феминизма и мултикултурализма. Едното се концентрира върху изравняване статуса на жената с мъжа в обществото, а другото върху признаване на идентичността на човека като носител на различна култура. Възможно ли е развитието на двете движения в едно общество или едното взема превес над другото.

Ключови думи: феминизъм, мултикултурализъм, политика на признаване.

Femism and multiculturalism

Yoana Pavlova

Veliko Tarnovo University "St. St. Cyril and Methodius "
Email: yoana.ppavlova@gmail.com

Abstract: The ideas of Humanism put Man as a center of the world which influenced the development of different movements which goal is a defense of human's value. The article examines the coexistence of two movements-feminism and multiculturalism. The goal of feminism is to equalized woman and man in the society and the multiculturalism is focused on the idea of man as a bearer of a different culture. The author looks for the answer of the question is it possible the development of the two movements in the society.

Key words: feminism, multiculturalism, policy of acceptance.

Развитието на хуманизма поставя човека в центъра на света и създава предпоставки за развитие на разнородни движения, чиято цел е затвърждаване на човешкото достойнство. Независимо от факта, че човекът е издигнат в ценност сам по себе си, е необходимо да се извоюват различни права, които са нарушавани и/или незачитани от доминиращата група в обществото. Непризнаването на равностойността на всички хора на базата на техния пол, произход, религия, се превръща във фактор за появата на течения за защита на тези хора. Подобни течения са феминизмът и мултикултурализмът. Интересно е да разсъждаваме върху възможността за тяхното взаимно осъществяване в дадено общество, като за целта ще разгледаме някои основни моменти в идеите на двете направления.

Феминизъм. Феминизмът е социално движение, което акцентира върху свободата и равнопоставеността на жените с мъжете в обществото. Идеите на феминизма се концентрират върху идеята, че полът не трябва да бъде определящ фактор за конструиране на социалната идентичност на личността, или да бъде основание за различни социално-политически или икономически права. Зараждането на движението се свързва предимно с борбите на жените в САЩ през 21. век за правото им да гласуват, но феминизмът има по-далечна история.

През 18. век Джон Мил е един от първите общественици, който настоява за промяна в положението на жените в обществото. В своето произведение „Подчинението на жените“ Мил се опитва да аргументира необходимостта от изравняване на положението на жените с това на мъжете в обществото, което - според него - несъмнено ще бъде от обществена полза. Той се

опитва да обори съществуващите извинения, използвани като аргументи за подчинението на жените и оправдаване на съществуващата практика – за физическа слабост, неспособност за умствени изяви, чувствителност и прочее. Всички тези стереотипи за физиологията и психологията на жените са използвани от мъжете за оправдаване на социалния ред. [1]

Мери Уолстънкرافт, смятана за една от основоположничките на феминистката философия, в своето произведение „*Защита правата на жените*“ застъпва идеята, че подчиненото положение на жените се дължи на липсата на образование. Уолстънкرافт развива тезата, че жените трябва да получат образование, което отговаря на тяхната позиция в обществото. Тя настоява за образование, което да развива интелектуалната и личната автономия на жената. [2]

Целта на феминистите е да премахнат категорията „пол“, която се използва като оправдание за подценяване на жените. Според Юлия Кръстева развитието на феминизма преминава през три вълни: първата вълна е през 19. и началото на 20. век; втората се развива основно през 60-70 години на 20. век; третата може да се проследи от 90-те години на 20. век насетне.

Историците говорят за три основни етапа в развитието на феминизма:

- *първият етап* (1840-1870 г.) включва борбата за равни права и очертава връзката между феминизъм и социализъм;
- *вторият етап* (1878-1920 г.) е посветен основно на извоюване на избирателни права;
- през *третия етап* (от 1960 г.) се възражда традицията за равни права във всяка сфера на живота. [3]

Всяко едно от теченията във феминизма се опитва да пребори съществуващите неравенства и стереотипи с различна аргументация.

- *Либералният феминизъм* (известен като феминизъм на равенството) се обявява за равенството на мъжете и жените във всяка сфера на личния и обществен живот. Жените и мъжете трябва да имат еднакво право на образование, работа, избирателно право, право на собственост и наследяване.
- *Социалистическият феминизъм* е обвързан с идеите на Карл Маркс и Фридрих Енгелс. В „*Произхода на семейството, частната собственост и държавата*“ (1884) те виждат освобождението на жената от робията на мъжа в брака и от патриархалната традиция само чрез революция. Освобождението е свързано с освобождение от частната собственост и се постига чрез всеобщ труд.

Поради нееднородността на жените, техния произход и опит, във феминизма се развиват множество подходи:

- *Женският и майчински подход* изтъкват на преден план опита на жените, обусловен от техния пол и желанието за овластяване на жените именно чрез техния специфичен опит на майки;
- *Политическите подходи* предполагат действия, насочени към изравняване на жените и мъжете във всяка сфера. Те настояват, че премахването на подчинеността на жените е възможно след премахване на съществуващите норми и стереотипи за мъжко-женско. Тези стереотипи, продължават да се разпространяват в съвременното общество чрез изкуството, рекламите, постери, филми, в които са закодирани идеите за полово различност и, следователно, полово (т.е. мъжка) доминация. Стремещт към равенство на жените и мъжете в политиката и в процесите на вземане на решения е приоритет в политиката на редица държави. Разработват се различни стратегии, чрез които се цели да се повиши броят на активните жени в икономиката и в процеса на вземане на решения. С такава цел се създава и квотен принцип - за да се гарантира политическото участие на жените.
- *Феминисткият подход* на биоетиката акцентира върху женското право над собственото тяло. Според Бовоар женската плодовитост е най-сериозната пречка за освобождението на жената. Женското тяло е товар, ограничаващ жената в „естествената ѝ биологичност“.

Жената е инструмент на детеродните си функции, диктувана и водена не от самата нея, а от избора на мъжа до нея и от цялото обществено мнение. [4] Доминиращата патриархална култура навсякъде по света е наложила „задължителна“ репродукция на тези, които могат да имат деца и чувство на липса или непълноценност на тези, които не могат да имат деца. Съзнателният отказ от раждането на деца от страна на жената е осъждан. В ислямските страни и Африка забраната за използване на контрацептиви обрича жените на непрекъснато майчинство и невъзможност за разполагане със собственото тяло. В Полша сме свидетели на политическо желание за премахване на правото на аборт (по каквито и да е причини), което ограничава жените в техните действия и право на избор. Свръх остойността на майчинството засяга жените дори в развити западни страни. Известни жени, които нямат деца по собствен избор, са подложени на постоянни критики. Това не се отнася за известните мъже без деца.

Различните подходи във феминистката етика акцентират върху специфичния опит на жените, който не е универсален за всички жени. Несъмнен е фактът, че различните социални групи в обществото имат специфични проблеми, засягащи тяхната социална група на майки, работнички, лесбийки и др.

Основният проблем пред феминизма е раздробеността. Борбата за справяне с определен проблем като използването на контрацептиви или разрешаването на аборта, се осъществява на национално ниво, а не на глобално. Идеите на феминизма са приложими във всички сфери, където жените са подценявани - образование, здравеопазване, политика, семейство. Първите са се превърнали в обект на държавна политика, докато сферата на семейството продължава да бъде проблематизирана половинчато. Примерите за това са много: насилието над жените в семействата; принуждаване да раждат деца; отказ от професионално развитие, насилствено омъжване. Всичко това показва необходимостта от защита на човешките права, които са нарушени.

Мултикултурализъм. Мултикултурализмът е течение, в основата, на което стои идеята за публично признаване на достойнството на всеки отделен индивид. Искането за промяна в социалната сфера, за което настоява мултикултурализмът, става възможно след разпадането на устойчивите социални йерархии. Едва след тяхното елиминиране се появяват условия, в които мнозинството от жителите на дадена страна могат да издигнат претенцията за значимост на собствената идентичност.

Промяната в социалната сфера и свързаните с това претенции за равни граждански права в публичната сфера е наситено с конфликти. Жан-Жак Русо в своята идея за общото благо разглежда универсална идентичност на всички граждани. Искането за признаване на личността може да се осъществи, ако гражданите приемат обстоятелството, че са малко повече от равни граждани и очакват да бъдат публично признати само като такива. Гражданството е прието за универсална идентичност.

Ами Гудман критикува идеята за универсалното гражданство по две причини:

- първо, хората са различни и развиват различен и уникален Аз;
- второ, същите тези хора са носители на различни култури, които задават различен начин на формиране на светогледа на личността. [5]

Искането за признаване на човешката идентичност е насочено, от една страна, към защита на индивида като човешко същество; от друга - към признаване на специфичните потребности на индивида като част от особена културна група.

Публичното признаване на равни граждански права, според Гудман, може да се основава върху две форми на уважението:

- уважението към уникалната идентичност на всеки индивид, независимо от пол, раса или етнос;
- уважение към онези дейности, практики и начини на виждане на света, които са особено ценени от членовете на онеправданите групи или особено свързани с тях. [6]

Развитието на обществото допринася за развитие на политика на признаване (т. н. политика на „мултикултурализъм“). Тази политика е свързана с идеята за уникалната идентичност на всеки човек или група от хора, изградена на базата на различни лични, социални, природни и исторически особености. Отказът от признаване на идентичност може да доведе до увреждане на съответната личност или група, или тя да бъде потискана при признаване на съществуването ѝ.

Модерният идеал за автентичност се основава върху идеята, че индивидът трябва да е верен на собствената самобитност (тази самобитност е комплекс от лични качества и културни особености). Така както българите или немците имат различна идентичност, породена от различните култури и исторически особености.

Чарлз Тейлър приема, че признаването на личната идентичност се осъществява диалогично – чрез взаимоотношенията с другите хора. Пренебрегването на тези различия води до нарушаване на принципа на автентичността, което - на свой ред - изисква политики на равенство. Политики за равенство са необходими и при хора с по-ниски доходи или по-ниско образование, защото са поставени в степен на зависимост и неравенство.

Признаването на човешката идентичност върви ръка за ръка с признаването на неговата култура. Непризнаването на културните особености води до нуждата от продължаваща работа по въпросите на признаването. Често цитираното твърдение на Сал Белоу, „когато зулусите родят Толстой, ние ще го четем“, е именно този показател за подценяване или недостъпното оценяване на способността на групи хора да достигнат признати за ценни културни висини. [7] Подобно твърдение поставя под съмнение равенството на хората. Примери за подценяване на хора от различна култура продължават да се използват и днес. Изказването на британския депутат Оуен Патерсън, че „българите и румънците не знаят как да използват мобилен телефон“ е показателен пример за продължаващото недооценяване на хората с различен произход. Независимо от факта, че България и Румъния от 2007 г. са страни членки на ЕС, продължава да се възпроизвежда отношението на недооценяване и подценяване на хората от „бившите социалистически страни“.

Важен дебат в мултикултурализма е *промяната на възприятието*. Това е промяна на начина, по който една група възприема други групи. Промяната на възприятието на една група към друга спомага и за промяна на самовъзприемането на тези групи и води до равенство на двете групи.

Този дебат се води и във феминизма. Налаганият образ от патриархалната традиция върху жените се отразява не само върху положението на жените в обществото, но и до личностната самооценка и възприятие. Освобождението е невъзможно без да се преодолее този начин на самовъзприемане.

Либералната демокрация (в западните общества) е предпоставка за добър живот на гражданите, за възможността за изразяване и защита на идентичността им по пол, раса, етническа принадлежност. Политиките на признаване, които либералното управление благоприятства, могат да бъдат използвани от някои малцинствени групи за постигане на определени облаги, но същността на мултикултурализмът е много по-дълбока. Той се стреми към равното оценностяване на различните култури и, оттам, на безусловното приемане на различните идентичности, породени от тези култури. Приемането и уважението към всеки индивид (не само като човек, но и като носител на определена култура) ще позволи на всеки да разкрие уникалността на собствената си личност. Мултикултурализмът разчита на политика на равното уважение.

Логичен е въпросът за критериите на тези политики - на уважение и ценност. Дали тези критерии не са носители на специфичните политически и социални условия, развили се в Западния свят? Ако да, тогава възможно ли е идеите на мултикултурността да бъдат приложени в „останалия свят“?

Феминизъм и мултикултурализъм. Възможно ли е едновременното съществуване и прилагане (като политика) на идеите на феминизма и мултикултурализма в едно общество?

Мултикултурализмът признава правото на жените да получат равно оценяване на тяхната женска идентичност в обществото. Феминизмът се стреми да изравни възможностите на жените с тези на мъжете. Да „освободи“ жените от мъжкото потисничество. Какво представлява това освобождение? Феминизмът се е зародил в западния свят и е носител на идеите на западния начин и модел на живот. Може ли да твърдим, че неговите идеи са приложими в други условия и трябва ли да се приема неговата универсалност? В условията на засилена миграция от Близкия Изток към Европа, е налице силно противопоставяне на западните ценности. Хиляди хора напускат родните си места, подтикнати по една или друга причина, за да търсят по-добър живот. Европа първоначално „отвори“ вратите си за тях (издигайки идеите на Просвещението за ценността на всеки човек и неговото право на добър живот). Реалността поставя пред реализирането на тези идеали доста пречки. Различната религия, която мигрантите и бежанците изповядват, както и различната култура, са изградили *различни идентичности* на тези хора. Независимо от обстоятелствата, мигрантите *изискват признаване* на тяхната идентичност като *равноценна*. Те изискват не само признаване, но и съобразяване с техния различен начин на живот и възприятия. Това провокира ответна реакция на доминиращите групи – последните приемат изразяване на чуждата идентичност, но съобразено с доминиращите критерии в обществото.

Жените – бежанки. От феминистка гледна точка те са подтиснати от мъжете и трябва да бъдат „освободени“. Това освобождение минава през призмата на Западноевропейската и Американска представа за начин на живот. Тук не говорим за правото на образование или право на глас, а правото на определяне на идентичност. На жените мюсюлманки - в случая - се отказва идентичност на жени-мюсюлманки. На жени, може, и те трябва да бъдат спасени от догмите, които ги подчиняват. В Европа носенето на бурка се приема за подобна репресия. Но къде остава възможността жените сами да желаят да носят бурки и да следват предписанията на собствената си религия. Това задължително ли означава, че те възпроизвеждат господстващия ред, който е създаден и втъпнен от господстващите (мъже). Това твърдение на Бурдийо е колкото вярно, толкова и притеснително. То поставя жената във вечна форма на зависимост като ѝ се отрича рационалната способност (която Кант приема за отличаваща човека от останалите живи същества).

Въведената забрана за носене на буркини (вид бански, покриващ цялото тяло) във Франция е удар и по идеите на феминизма, и на мултикултурализма.

- На жената е отказано правото да разполага със собственото си тяло. Дали ще го показва или ще го прикрива е въпрос на нейно собствено решение, независимо от причините за него. Преди 50 години на жените беше забранено да показват телата си като голотата се санкционираше; сега се санкционира прикритостта.
- На мюсюлманката е отречено и правото на идентичност на религиозна мюсюлманка. Твърденията на Западните общества за свобода на себеизразяването и политика на признаване не се осъществяват напълно. Себеизразяването се допуска *в рамките на* приетото от доминиращата група в обществото.

Заклучение. Идеите за свобода и себеизява на личната индивидуалност са по-приемливи и реализируеми в по-хомогенно общество, чиито членове имат относително споделени представи за добър живот. Приложението на тези принципи става по-трудно, когато се сблъскат различни разбираня за живота и взаимното неприемане на правилата за права и задължения на различни

групи в обществото. Едновременното прилагане на принципите на феминизма и мултикултурализма е проблематично, тъй като се преплитат различни значения и ценности, породени както от пола, така и от различията в културите.

Цитати и бележки:

- [1] Мил, Дж.,(2010). *Подчинението на жените*. София: Сиела, 9.
- [2] Павлова, Й. (2016). *The Place of Woman in Marriage*. Germany: Lambert Press.
- [3] Даскалова, К. (2001). *История на жените, феминизъм и рамките на тяхното осмисляне. Теория през граници*. София: Полис, 33.
- [4] Бовоар, С. (1996). *Вторият пол*. София: Колинс-5.
- [5] Гудман, А. (1999). *Мултикултурализъм*. София: Критика и хуманизъм, 38.
- [6] Гудман, А. (1999). *Мултикултурализъм*. София: Критика и хуманизъм, 38.
- [7] Тейлър, Ч. (1999). *Мултикултурализъм*. София: Критика и хуманизъм, 58.

Библиография:

- Бовоар, С. (1996). *Вторият пол*. София: Колинс-5.
- Гудман, А. (1999). *Мултикултурализъм*. София: Критика и хуманизъм.
- Даскалова, К. (2001). *История на жените, феминизъм и рамките на тяхното осмисляне. Теория през граници*. София: Полис, 33.
- Мил, Дж.,(2010). *Подчинението на жените*. София: Сиела, 9.
- Павлова, Й. (2016). *The Place of Woman in Marriage*. Germany: Lambert Press.

Електронно научно списание „Реторика и комуникации“, бр. 26, януари 2017 г.
<http://rhetoric.bg/>, <http://journal.rhetoric.bg/>